

Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina

JARKKO SALMINEN

Millaiset tekijät estävät tai edistävät mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi kuntoutusrahaa saaneiden nuorten toimintamahdollisuuksia? Nuoren kuntoutusraha mahdollistaa itsenäisten kulutuspäätösten tekemisen. Tulonsiirron ehtona oleva ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen lisää työn valinnan mahdollisuuksia. Kuntoutusrahan ehdollisuus taas kannustaa nuoria ja varmistaa, että he hyötyvät kuntoutuksesta.

.....
English summary at the end of the article

Nuorten osattomuus taloudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna tarkoittaa yhtäältä sitä, etteivät nuoret työllisty. Silloin heillä ei ole kykyä osallistua yhteiskunnan tuotantoon, antaa panostaan yhteiseen hyvään ja näyttää taitojaan muille. Toisaalta nuoret voivat kärsiä köyhyydestä, jolloin he eivät kykene olemaan taloudellisesti itsenäisiä tai kuluttamaan odotusten mukaisesti. Nuoren kuntoutusraha pyritään vaikuttamaan nuoren taloudelliseen tilanteeseen ja siihen, ettei hän jäisi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle.

Nuoruus on osallisuuden muodostumisen kannalta kriittinen vaihe. On havaittu, että erityisesti heikosta sosioekonomisesta taustasta tulevat nuoret kärsivät niukkuudesta aikuisenakin (Kataja ym. 2014). Nuoruus on kriittistä aikaa myös siksi, että suuri osa koko loppuelämään vaikuttavista mielenterveyden häiriöistä tulee esille tässä elämänvaiheessa (Huurre 2007). Nuorten välillä on suuria eroja terveydessä (Ristikari ym. 2016) sekä toimeentulossa ja kulutuksessa (Van Aerscht ym. 2016).

Haavoittuvassa asemassa olevia nuoria uhkaa osattomuuden kierre, jossa mielenterveysongelmat sekä heikko taloudellinen tilanne ja työttö-

myys tekevät toisistaan todennäköisempiä (Huurre ym. 2005). Kuntoutujat valikoituvat usein niiksi, joita ei palkata tai joiden määräaikaista työsuheteita ei uusita (Aromaa ym. 2011). Toisaalta kuntoutujat voivat olla työhaussa keskimääräistä vähemmän aktiivisia (Vastamäki ym. 2011). Työmarkkinoiden ulkopuolisuus edelleen heikentää mielenterveyttä (Julkunen 2001). Lisäksi se aiheuttaa taloudellista niukkuutta, joka myös vaikeuttaa mielenterveyden ongelmia (Ristikari ym. 2016, 88). Nuoren kuntoutusraha voi katkaista tämän kierteen vaikuttamalla samaan aikaan nuoren taloudelliseen tilanteeseen sekä työllistymisen mahdollisuuksiin.

Tarkastelen tässä artikkelissa 18–24-vuotiaiden nuorten näkökulmasta nuoren kuntoutusrahaan liittyviä osallisuuden muodostumisen mahdollisuuksia ja esteitä. Aineistona käytän yksilohaastatteluja. Hyödynnän osallisuuden tarkastelussa Amartya Senin (1999; 2010) toimintamahdollisuuksien teoriaa (*capability approach*). Tästä näkökulmasta palveluiden ja tulonsiirtojen sekä laajemmin yhteiskuntapolitiikan tulee pyrkiä lisäämään yksilöiden toimintamahdollisuuksia ja vapauksia valita. Tämä lisää esimerkiksi palveluiden oikeudenmukaisuutta (Sen 2010, 263) ja toimivuutta (Mäntyneva & Hiilamo 2018). Vastentahtoisesta osallistumisesta ei ole hyötyä pitkällä aikavälillä

Kuntoutus, palvelut ja työllistyminen -hanketta on rahoittanut Kela.

lä. Aikaisemmin on esitetty, että mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt (Davidson & al. 2009), köyhyys (Peacock 2017) ja työttömyys (Sen 2000) rajoittavat yksilön toimintamahdollisuuksia. Toisaalta koulutus (Walker 2006) ja kuntoutus (Hopper 2007; Mäntyneva & Hiilamo 2018) parhaimmillaan lisäävät niitä.

Nuoren kuntoutusraha on niin sanottu ehdollinen tulonsiirto: sen saamisen ehtona on ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen. Kuntoutusrahan *ehdollisuus* mahdollistaa osallisuuden muodostumista, koska se kannustaa nuoria lähtemään kouluun silloin, kun he kokevat sen vaikeaksi. *Ammatillisessa kuntoutuksessa* nuoret voivat löytää taitonsa ja avartaa ammatillisia tulevaisuuden näkymiään. Ammatillinen kuntoutus toteutuu yleensä kouluissa, joissa nuori voi saada koulutuksen lisäksi yksilöllisiä tukitoimia, kuten erityisopetusta. Nuorten osallistuessa kuntoutukseen he saavat kuntoutusrahan, joka *tulonsiirtona* tukee kuntoutumista vähentämällä nuorten kokemaa stressiä ja mahdollistamalla taloudellista itsenäisyyttä. Nämä nuoren kuntoutusrahan liittyvät elementit – ehdollisuus, ammatillinen kuntoutus ja tulonsiirto – toisiinsa kytkeytyneinä ehkäisevät osattomuuden ja mielenterveysongelmien kierrettä.

Artikkelissa ensimmäisenä esitän, että osallisuus edellyttää toimintamahdollisuuksia ja kuvaan toimintamahdollisuuksien teoreettista jäsenystä. Tämän jälkeen esittelen nuoren kuntoutusrahan toimintaperiaatteet, jonka jälkeen kuvailen nuorten haastatteluaineiston ja analyysimenetelmät. Empiirisessä osassa selvitän, miten nuoren kuntoutusraha mahdollistaa ja toisaalta estää osallisuuden muodostumista. Esitän lopuksi, miten kuntoutusrahaa voisi kehittää niin, että se edistäisi osallisuutta paremmin.

Osallisuus toimintamahdollisuuksina

Tarkastelen nuorten kuntoutujien osallisuutta Senin (2010) toimintamahdollisuuksien teorian näkökulmasta. Kiinnitän huomiota siihen, millaisia mahdollisuuksia yksilölle tarjoutuu eri tilanteissa

valintojen tekemiseen ja toimimiseen omien arvostusten mukaisesti. Päivi Mäntyneva ja Heikki Hiilamo (2018) ovat tutkineet Senin jäsenystä hyödyntäen osallisuutta kuntouttavan työtoiminnan kontekstissa. He esittävät, että osallisuuden edistäminen työtoiminnassa sekä laajemmin yhteiskunnassa edellyttää yksilöiden toimintamahdollisuuksien lisäämistä, jonka tueksi tarvitaan tietoa erilaisiin palveluihin osallistuvien yksilöiden kokemuksista (myös Isola ym. 2017). Tässä artikkelissa tuotan tietoa siitä, miten toimintamahdollisuudet muotoutuvat tai estyvät, kun nuoret kohtaavat tärkeässä elämänvaiheessaan mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöitä, ja miten niihin voi vaikuttaa nuoren kuntoutusrahan kaltaisella käytännöllä.

Sen (2010) keskittyy prosessiin, jossa erilaiset resurssit kääntyvät toimintamahdollisuuksiksi ja lopulta toteutuneiksi toiminnoiksi. Lähtökohtana prosessissa ovat riittävät aineelliset ja aineettomat *resurssit*, jotka ovat ehto toimintamahdollisuuksien muotoutumiselle (kuvio 1). Kun resurssit ovat olemassa, erilaiset yksilöön ja (sosiaaliseen sekä fyysiseen) ympäristöön liittyvät tekijät eli *muuntokertoimet* (*conversion factors*) vaikuttavat siihen, miten resurssit kääntyvät yksilön *toimintamahdollisuuksiksi* (*capabilities*) (Robeyns 2003). Esimerkiksi mielenterveysongelmat voivat heikentää yksilön kykyä kääntää tai muuntaa resursseja toimintamahdollisuuksiksi (Sen 2010, 258). Vaihtoehtoisista toimintamahdollisuuksista yksilö valikoi lopulta osan toteutuviksi *toiminnoiksi* (*functionings*). Toteutuneet toiminnot edelleen mahdollistavat alkuresursseja uusiin prosesseihin: esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa oppiminen toimintona luo resursseja työnhakuprosessiin. Ratkaisevaa prosesseissa eivät ole vain resurssit (vrt. Fraser 1995) tai toteutuneet toiminnot vaan niiden välissä olevat toimintamahdollisuudet.

Tässä artikkelissa täydennän nuoren kuntoutusrahan liittyviä määrällisiä tutkimuksia, joissa on kiinnitetty huomiota resursseihin tai toteutuneisiin toimintoihin. Vähemmän on tarkasteltu vaikeammin havaittavia toimintamahdollisuuksia (jotka sisältävät myös toteutumattomat toimin-

Kuvio 1. Toimintamahdollisuuksien teorian elementit (mukaeltu Robeyns 2003).

not). Aikaisemmin on esimerkiksi tarkasteltu kuntoutusrahaa resurssina ja sen suuruutta muihin tulo-siirtoihin verrattuna (Hiilamo ym. 2017). Tässä tutkin laadullisesti sitä, millaisia vapauksia ja toimintamahdollisuuksia nuoret kokevat kuntoutusrahan resurssina tarjoavan. Toisaalta aikaisemmin on tarkasteltu sitä, kuinka moni kuntoutusrahaa saaneista jää eläkkeelle tai työllistyy (Kosken-vuo ym. 2010 & 2011). Täydennän tätä tarkastelemalla nuorten näkökulmasta sitä, millaisia valintoja he voivat tehdä erilaisiin toimintoihin, kuten koulutukseen, kuntoutukseen ja työllistymiseen, liittyen. Laadullisella tutkimuksella on tärkeä osa toimintamahdollisuuksien teorian empiirisessä soveltamisessa (Zimmermann 2006, 476), koska sen avulla nousee esille ainutlaatuinen yksilö omine toiveineen, tavoitteineen, vapauksineen ja toimintamahdollisuuksineen – tai niiden puutteineen.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että molemmat osattomuuden taloudelliset muodot – köyhyys ja työttömyys – johtavat toimintamahdollisuuksien kapenemiseen. Köyhyys ei ole vain resurssien puutetta ja siten uhkaa ainostaan elämän kannalta välttämättömiä toimintoja. Se aiheuttaa myös ulkopuolisuutta kaventamalla toimintamahdollisuuksia (Sen 1999, 87; Peacock 2017). Lisäksi työttömyys heikentää itse-tuntoa ja siten toimintamahdollisuuksia, erityisesti nuorten tapauksessa (Sen 2000, 20). Köyhyyttä ja työttömyyttä vastaan kamppailtaessa tulisi esimerkiksi koulutuksessa, kuntoutuksessa ja aktiivoinnissa keskittyä erilaisten taitojen ja tietojen eli resurssien lisäksi toimintamahdollisuuksien luomiseen (Egdell & Graham 2017; Zimmermann 2006; Walker 2006).

Mielenterveyskuntoutuksen kontekstissa on esitetty, että mielenterveyden ongelmat kaventavat toimintamahdollisuuksia ja vapautta määrittää, millaista elämää yksilö haluaa elää (Davidson ym. 2004). Siksi kokonaisvaltainen toipuminen ei edellytä vain oireiden hallitsemisen kaltaisten toimintojen oppimista vaan myös toimintamahdollisuuksien tukemista – yksilön mahdollisuutta päättää, mitä haluaa tavoitella (Hopper 2007). Kaikkien ihmisten ei tarvitse kyetä samanlaisiin toimintoihin, mutta kaikki, myös vakavista mielen-terveyden häiriöistä kärsivät, tarvitsevat toimintamahdollisuuksia (Stenlund 2017).

Nuoren kuntoutusraha osallisuuden edistäjänä

Nuoren kuntoutusraha edistää nuorten osallisuutta parantamalla sitä saavien taloudellista tilannetta ja työllistymisen todennäköisyyttä. Tätä edesauttaa se, että kuntoutusraha on muihin tulo-siirtoihin verrattuna melko suuri. Tuista, joille nuoret siirtyvät nuoren kuntoutusrahan jälkeen, vain työkyvyttömyyseläke vastaa suuruudeltaan kuntoutusrahaa (Hiilamo ym. 2017, 78). Kaikki muut tuet (opintotuki, työmarkkinatuki, peruspäiväraha ja toimeentulotuki) ovat pienempiä. Lisäksi tukien ehdot ovat erilaiset: esimerkiksi opintotuen saamisen ehdot ovat kuntoutusrahaa tiukemmat ja vähemmän yksilölliset. Nuoren kuntoutusrahan päätyttyä ehtojen tiukkeneminen ja tukien pienentyminen voivat vaikeuttaa nuorten siirtymistä muille etuuksille.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen nuoria, jotka saivat tai olivat saaneet nuoren kuntoutusrahaa mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi. Vuonna 2017 yhteensä 7 764 nuorta sai nuoren kuntoutusrahaa näistä syistä. Tämä on 86 prosenttia kaikista nuoren kuntoutusrahan saajista (n = 9 021) (Kela 2017, 66). Mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöiden alle lukeutuvat seuraavat diagnoosit: psykoosit, mielialahäiriöt, neuroosit, persoonallisuus- ja käytöshäiriöt sekä älyllinen kehitysvammaisuus. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi nuoren kuntoutusrahaa saaneista yli puolet päätyy työkyvyttömyyseläkkeelle kuntoutusrahan päättymistä seuraavina vuosina (Koskenvuo ym. 2011).

Nuoren kuntoutusrahan tausta on 1990-luvun lopussa. Vuonna 1999 voimaan tulleen lain perusteella aina kun alle 18-vuotiaalle nuorelle pohditaan eläkeratkaisua, tulee ensin selvittää edellytykset kuntoutukseen ja nuoren kuntoutusrahaan (HE 87/1998). Vuonna 2002 ikäraja nousi 20 vuoteen.

Edellytyksenä nuoren kuntoutusrahan saamiselle on se, että 16–19-vuotiaan työkyky tai kyky valita ammatti sekä mahdollisuus ansaita elanto ovat olennaisesti heikentyneet ja hän tarvitsee erityisiä tukitoimia selviytyäkseen kuntoutuksesta. Realistisena tavoitteena tulee olla työelämään siirtyminen, mikä tarkoittaa mahdollisuutta ansaita kuntoutuksen jälkeen vähintään joitakin merkittäviä lisätuloja mahdollisen eläkkeen lisäksi. Kuntoutusrahaa varten nuorelle laaditaan henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS). Suun-

nitelman tekemiseen osallistuvat nuoren lisäksi hänen huoltajansa tai edunvalvojansa sekä asuinkunnan edustajat. Sen perustana toimii lääketieteellinen arvio työkyvystä ja ammatinvalinnan mahdollisuuksista. Nuoren kuntoutusraha myönnetään ennen 20 ikävuotta alkaneen ammatillisen kuntoutuksen loppuun asti. Ehtojen täyttymistä tarkastellaan yksilökohtaisesti, kun selvitetään, ovatko henkilökohtaisessa opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelmassa määritellyt tavoitteet saavutettu.

Kansainvälisesti tarkasteltuna nuoren kuntoutusraha muistuttaa monia länsimaissa kehitettyjä käytäntöjä työkyvyttömyyseläkkeelle jäämisen vähentämiseksi ja kuntoutumisen mahdollisuuksien selvittämiseksi ennen eläkkeen myöntämistä (*rehabilitation-before-benefit*) (OECD 2010, 78–84, 108). Nuoren kuntoutusrahan tapauksessa rahan saamisen ehtona on osallistuminen kuntoutukseen. Tätä periaatetta voidaan kutsua nimellä *benefit-for-rehabilitation*. Nuoren kuntoutusraha on niin sanottu *ehdollinen tulonsiirto*, jossa tulonsiirron ehtona on palvelun käyttäminen eli tässä tapauksessa ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen. On havaittu, että taloudelliset kannustimet voivat tukea toisen asteen koulutusta (European Commission 2014), ammatillista kuntoutumista, työllistymistä (Drebing ym. 2005) sekä terveydestä huolehtimista (Marteau ym. 2009). Nuoren kuntoutusrahaa saavien tai saaneiden osallisuuden mahdollisuudet ja esteet kytkeytyvät kolmeen ehdollisen tulonsiirron elementtiin (vrt. Bastagli 2009, 1): tulonsiirtoon (*benefit-for-rehabilitation*), ammatilliseen kuntoutukseen (*benefit-for-rehabilitation*) ja näiden väliseen ehdollisuuteen (*benefit-for-rehabilitation*). Nämä elementit kytkeytyvät yhteen ja yhdessä mahdollistavat taloudellisen osallisuuden ja toimintamahdollisuuksien muodostumisen. Yhteen kytkeytymisestä ei ole kuitenkaan hyötyä, jos kaikki osat eivät toimi.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimus perustuu haastatteluaineistoon, jonka avulla tarkastelen mielenterveyden tai käyttäytymisen häiriöiden perusteella nuoren kuntoutusrahaa saavien ja saaneiden kokemuksia. Tutkimusta varten Kela poimi nuorten yhteystiedot tietojärjestelmästä. Kutsu lähetettiin keväällä 2018 kahdelle ryhmälle Pirkanmaalla: niille, joilla nuoren kuntoutusraha oli päättynyt vuon-

na 2015 (n = 219), ja niille, jotka saivat sitä vuonna 2016 (n = 650). Neljä nuorta kuului molempiin otoksiin. Kahdeksan nuoren osoitteita ei voitu eri syistä poimia. Lopulta haastatteluun kutsuttiin 857 nuorta. Heistä vastasi 26, joista 21 päätyi lopulta haastateltavaksi. Näistä kuntoutusraha oli päättynyt 13:lla, ja sitä vielä saavia oli kahdeksan.

Nuoret olivat kuntoutusrahaudella käyneet tai kävivät edelleen lukiota (7), ammattioppilaitosta/amatillista erityisoppilaitosta (11) tai ammattikorkeakoulua (1). Osa nuorista osallistui ammatilliseen koulutukseen valmentavaan koulutukseen (2). Ne 13 nuorta, joilla kuntoutusraha oli päättynyt, olivat joko töissä (2), uudessa koulussa (2), työharjoittelussa (1), työttöminä (3) tai eläkkeellä (1). Yksi nuori oli palannut sairauslomien ja nuoren kuntoutusrahan päätymisen jälkeen takaisin vanhaan kouluun. Kaksi nuorta oli kesätöissä tai haki kesätöihin ennen uuden koulutuksen alkamista syksyllä. Yksi oli menossa armeijaan.

Haastattelut kestivät keskimäärin 1 tunnin ja 50 minuuttia. Ne olivat yksilöhaastatteluja lukuun ottamatta yhtä, johon tuli mukaan nuoren toiveesta hänen äitinsä. Analysoin aineistoa jaotelmalla sitä kolmen elementin mukaisesti: Olen erottanut aineistosta kohtia, joissa nuoret kuvaavat *tulonsiirron* vaikutusta kuntoutumiseen. Toiseksi olen kiinnittänyt huomiota kohtiin, joissa kuvataan *amatillista kuntoutusta*. Kolmanneksi olen tarkastellut, miten nuoret kuvaavat tulonsiirron ja ammatillisen kuntoutuksen välistä *ehdollisuutta*. Olen tulkinnut eri elementtien osalta sitä, miten erilaiset resurssit kääntyvät toimintamahdollisuuksiksi ja sitten toiminnoiksi ja miten erilaiset yksilöön ja ympäristöön liittyvät tekijät vaikuttavat tähän resurssien kääntymiseen. Tarkastelen seuraavaksi tätä tutkimuksen empiirisessä osassa.

Nuoren kuntoutusraha ja osallisuuden mahdollisuudet

Nuoren kuntoutusrahan saamisen ehtona on ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen. *Ehdollisuudella* pyritään varmistamaan ammatillisen kuntoutuksen käyttäminen ja siitä hyötyminen. Tavoite on, etteivät palvelun tarjoamat resurssit jää kääntymättä toimintamahdollisuuksiksi esimerkiksi yksilön masennuksen ja väsymyksen vuoksi:

Ku ei oo saanu nukuttua koko yönä, se ois hyvin herkästi jäätävissä kotiin. Mut siinä miettii että tästä saa sentään jotakin irti vaikka menis vaan kouluun nukkumaan (...) Aina siel loppujen lopuks taas jotakin oppi. (Ammattikoululainen[A], kuntoutusraha päättynyt)

Ehdot eivät pakota nuoria kouluun vastentahotoisesti vaan ”pieni pakko” kääntyy toimintamahdollisuuksiksi, kun nuoret korottavat itse muodostamaansa tavoitetasoa.

Normaalisti mä en ois nostanu rimaa (...). Mennyt käytännös siitä mistä aita on matalin. (...) En mä nytte täs vuoden aikanakaan oo paljoo miettiny niitä vaatimuksia (...). Mä haluan tehä enemmän, mä haluan mennä viel korkeemmalle.

(Valmentavassa koulutuksessa, saa kuntoutusrahaa)

Kun nuoren tulee haasteista huolimatta lähdettyä *ammattilliseen kuntoutukseen*, pääsee hän käsiksi sen tarjoamiin resursseihin. Ammatillinen kuntoutus sisältää tavallisen opetuksen lisäksi parhaimmillaan monenlaisia erityistuen muotoja: henkilökohtaista ohjausta, rentoutumisharjoituksia tai jopa yhteistä vapaa-ajan ohjelmaa. Eräs nuori kertoo, että ammatillisessa kuntoutuksessa saatu yksilöllinen opetus auttoi häntä pääsemään yläasteelta asti vaivaneesta alemmuudentunteesta. Yläasteella hänen oppimisvaikeuksiaan ei oltu tunnistettu, ja nuori oli kokenut opettajan asenteen alentavana. Hän oli oppinut pitämään itseään tyhmänä. Nuoren toimintamahdollisuuksia rajoittivat kouluympäristöön liittyvät tekijät eli vääränlaiset opetusmenetelmät ja opettajan asenne. Kun nuori pääsee parempaan ympäristöön, voi hän saada resurssinsa ja kykynsä parempaan käyttöön.

Kun mä sain niin paljon kiusaamista [vanhassa koulussa] että mä aattelin että mä en oo missään hyvä, [uudessa koulussa] mä huomasin että kun mä olin luokan parhaimpia tai luokan parhain.

(Työtön, kuntoutusraha päättynyt).

Käänte kunnoutumisen kokonaisuuden kannalta parempaan tapahtuu, kun ympäristö tarjoaa yksilölle mahdollisuuden havaita omat taitonsa ammatillisessa kuntoutuksessa. Nuori ymmärtää, etteivät oppimisen rajoitteet johdu hänen huonoudestaan tai tyhmydestään, vaan siitä, ettei aikaisempi kouluympäristö ole tukenut häntä oikealla tavalla. Tällöin nuori voi nähdä enemmän mahdollisuuksia oppia asioita tulevaisuudessa.

Senin (2010) teorian näkökulmasta tarkasteltuna olennaista ei ole vain se, että koulussa saadut *resurssit*, eli opitut tiedot ja taidot, mahdollistavat *toimintoja*, eli kuntoutumista ja työllistymistä. Opitut tiedot ja taidot luovat myös toimintamah-

dollisuuksia, eli esimerkiksi mahdollistavat työn valinnan tulevaisuudessa (Walker 2006). Eräs nuorista, jolle oli tarjottu runsaasti tukea ammatillisessa kuntoutuksessa, oli lukion jälkeen hakenut suurimpaan mahdolliseen määrään (6) häntä kiinnostavista opiskelupaikoista. Joskus se, että nuori havaitsee hänellä olevan erilaisia toimintamahdollisuuksia, voi vaatia ammattien koittamista käytännössä. ”Oman jutun” ja alan löytämisessä voi auttaa ammatilliseen koulutukseen valmistava koulutus, jossa nuori saa lukuvuoden aikana kokeilla erilaisia ammatteja:

Tuntuu jotenkin vaan omalta jutulta (...) näkee tietokoneen et kuinka paljon siel on erilaisia osia ni se alkaa kiehtoo ja tekee vaan mieli mennä syvemmälle ja syvemmälle ja se vaan tuntuu oikeelta itelle.

(Valmentavassa koulutuksessa, saa kuntoutusrahaa.)

Kun nuori osallistuu ammatilliseen kuntoutukseen ja siten täyttää nuoren kuntoutusrahan saamisen ehdot, hän on oikeutettu *tulonsiirtoon*. Nuoren kuntoutusraha tulonsiirtona tukee kuntoutumista vähentämällä taloudellista stressiä. Nuoren kuntoutusrahaa käytetään välttämättömiin asioihin, kuten lääkkeisiin ja koulumatkoihin. Toisaalta nuoret käyttävät rahaa omaehtoisiin harrastuksiin – esimerkiksi meikit ovat eräälle nuorelle oma tärkeä asia. Toisaalta jotkut vapaa-ajan toiminnot ovat sosiaalisia. Nuori voi luoda uudella paikkakunnalla suhteita muihin nuoriin käymällä heidän kanssaan elokuvissa tai ravintolassa, mikä vaatii rahaa. Myös oman kodin vuokraaminen ja omannäköiseksi sisustaminen voi olla tärkeä asia.

Kuntoutusraha ei kuitenkaan resurssina mahdollista vain toimintoja, kuten lääkkeiden ostamista tai ravintolassa syömistä, vaan se luo lisäksi toimintamahdollisuuksia. Kuntoutusrahan ansiosta nuoren ei tarvitse perustella vanhemmilleen esimerkiksi meikkien tärkeyttä. Raha lisää itsenäisyyttä, mikä on aikuistumisen ja kuntoutumisen kannalta tärkeää. Kuntoutusrahan saaminen koetaan ”henkiseksi kasvamisen paikaksi” – mahdollisuudeksi oppia rahankäyttöä:

Heränny siinäkin että mihin sitä rahaa oikeesti käyttää. Ja kuinka paljon sitä loppujen lopuks oikeesti menee. Ja tullu vähän sitten säästeliäisyyttäkin et, ei voi ostaa että, tai jos ostaa jotain turhaa ni sit se on taas koulusta pois. (Valmentavassa koulutuksessa, saa kuntoutusrahaa.)

Kuntoutusraha voi lisäresurssina kompensoida sitä, että sairaus, häiriö tai lääkitys heikentävät yksilön kykyä kääntää resurssit toimintamahdollisuuksiksi (ks. Sen 2010, 258). Esimerkiksi lääkitys

heikentää usein ruokahalua ja kuntoutusrahan ansiosta nuori voi valita vapaammin mitä syö. Nuoren kuntoutusraha voi lisätä myös pitkän aikavälin toimintamahdollisuuksia, kun nuori laittaa osan rahasta säästöön. Eräs nuori suunnittelee muuttavansa oman alan töiden perässä uudelle paikkakunnalle ja ostavansa sieltä asunnon.

Osallisuuden esteet

Aina nuoren kuntoutusraha ei lisää osallisuutta ja toimintamahdollisuuksia. Kaikille saman suuruisen *tulonsiirto* voi olla resurssina pieni esimerkiksi niille, jotka asuvat kaukana koulusta ja joilla kuuluu paljon rahaa koulumatkoihin. Lisäksi kuntoutusraha voi olla pieni niille, jotka eivät asu kotona vaan avopuolison luona, jolloin rahaa kuluu enemmän asumiseen. Nämä nuoret tarvitsisivat asuinpaikkaan ja -muotoon eli ympäristöön liittyvien tekijöiden vuoksi enemmän resursseja, jotta heillä olisi samat toimintamahdollisuudet kuin muilla.

Mun suurin stressin aihe on mun talous, ja se on suurin rajoittaja (...). Mistä mä saan laitettua säästöön mun tulevaisuut varten ja mun suunnitelmii varten. Ja, sit mun poikaystävä joutuu elättään mua jonkin verran koska, mulla vaan ei riitä rahat, joka kuukausi läheskään. Ja sekín on tosi stressaavaa koska mä en haluu olla taakka (...). Mä yritän oikeesti tosi kovaa. Mä yritän päästä tuolt koulusta ja mä käyn töissä, ja siivoon kotona ja käyn myös mun sukulaisilla siivoomassa rahaa vastaan ja tiäkkö vaikka mitä. (Lukiolainen, saa kuntoutusrahaa.)

Rahattomuus rajoittaa toimintamahdollisuuksia. Eräällä kaukana koulusta asuvalla nuorella on ”kahlittu olo sen takia ku ei pääse käymään missään ku ei oo ikinä sitä rahaa muuta ku bussimatkoihin” (valmentavassa koulutuksessa, saa kuntoutusrahaa). Nuori kokee olonsa ulkopuoliseksi ja alakuloiseksi, kun hänellä ei ole rahaa esimerkiksi elokuvissa käymiseen muiden kanssa. Lisäksi nuorten yksilölliset taidot käyttää rahaa ja siten kääntää resursseja toimintamahdollisuuksiksi voivat olla vajavaiset. Eräs nuori kritisoi sitä, että osa hänen vertaisistaan käytti nuoren kuntoutusrahaa alkoholin ostamiseen. Taloudesta huolehtiminen ja kuluttaminen voi olla nuorille haasteellista:

Kulutan tosi nopeesti rahat, se on taas ongelma nuorisssa, nuoret ei osaa säästellä. (...) Mä en osaa tehdä sellasta kunnan kotiruokaa. Saatan yli 20 euroo kuluttaa joka päivä (...). Mä ostan vaan jotain, sitten mä vaan syön jotain, mikroon heitän. (Työtön, kuntoutusraha päättynyt.)

Osa haastatelluista on jo kokenut nuoren kuntoutusrahan päättymisen. He putoavat helposti takaisin vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen ja koettu stressi kasvaa sekä kuntoutuminen vaikeutuu.

Aina ku mä meen mielenterveyshoitajalle ni loppujen lopuks about puolet ongelmista on pelkkää stressiä rahasta. (...) Sen jälkeen ku mä siirryin autopuolelle [kuntoutusrahan päättymisen jälkeen] ollaan taas siin tilantees et mä oon melkein yhtä huonos tilanteessa ku mitä mä oon ollu ennen ku mä oon hoitoon hakeutunu. (Ammattikoululainen[A], kuntoutusraha päättynyt.)

Kuntoutusraha voi myös uhata loppua liian aikaisin, jos *ehdot* eivät täyty. Näin voi tapahtua, jos katsotaan, että nuoren opiskelu on hänelle liian vaativaa eikä hän ole saavuttanut tarpeeksi KHOPS-suunnitelmassa asetettuja tavoitteita. Erään nuoren mukaan hänen kuntoutusrahan sa uhkasi loppua, koska hänen opiskelemansa ala nähtiin liian haastavaksi. Nuori oli selvittänyt tilannetta vetoamalla riittävän hyvään koulumenestykseen. Nuori koki, että häntä arvioitiin ulkopuolelta, mikä oli hänelle arka ja vaikea asia. Nuori toivoi enemmän joustavuutta vaatimusten suhteen ja yksilöidymiä suoritus tapoja, esimerkiksi kirjallisen raportoinnin sijaan taitojen osoittamista käytännössä. Hänen mukaansa jotkut opettajat joustavat vähemmän kuin muut. Nuori toi esille, ettei este toimintamahdollisuuksien muotoutumiseen ollut vain hänessä itsessään vaan ympäristössä ja opetuskäytännöissä.

Nuoren kuntoutusraha ei tuota pitkän aikavälin etuja, jos nuori täyttää sen ehdot eli osallistuu *ammattilliseen kuntoutukseen*, mutta kuntoutus ei vastaa nuoren tarpeisiin.

Siel sähköpuolella mä en, mitää erityisopettajaa tai mitään tämmöstä erityistuntei saanu. Periaatteessa mulla oli, miten sen sanois, lupa pyytää joko helpotettuu systeemi tai periaattees etuoikeus opettajan apuu (...). Käytännössä se sähkökoulutus ei vaan menny silleen miten mä odotin sen menevän (...) koska se yks opettaja ei välttämättä ollu edes että ”tossa, tehkää toi”, vaa se oli sillee ”jatkakaa” ja rupes joko järjestelee jonku toisen luokan asioita, pitää ittensä kiireisenä sen kanssa, tai se ei ollu luokas ollenkaa. Et siitä ei ollu paljoo apua sen opettajan kanssa. (...) Tiedonhaun opettelu on kirjaimellisesti ”hae tietoo”. Tosiaankin siin oli se ikävä sivuvaikutus että hemmetinmoinen burnout. (Ammattikoululainen[B], kuntoutusraha päättynyt.)

Toimintamahdollisuuksien muotoutumisen kannalta on haaste, jos odotukset asetetaan ulkopuolelta liian matalalle tai korkealle, eikä nuorella itsellään ole mahdollisuutta vaikuttaa vaatimuksiin. Esimerkiksi eräs nuori kertoi, että häntä kritisoitiin työharjoittelussa siitä, että hän ”kyse-

li liikaa” kertaalleen neuvotuista asioista. Toisaalta sama nuori kertoi, että välillä nuorille saatetaan opettaa samat asiat moneen kertaan: ”Joskus ne saatto pitää meitä vähän liian tyhminä (...) ne sano jokaisen asian kahteenkymmeneen kertaan”. (Työtön, kuntoutusraha päättynyt.) Toimintamahdollisuuksien näkökulmasta on tärkeää, että nuoret voivat valita, kuinka paljon he saavat tukea. Nuoret arvostavat aktiivista auttamista, mutta voivat kokea avun tarjoamisen järjestelmän taholta myös liiallisena, jos he haluavat olla tavallisia opiskelijoita eivätkä leimautua kuntoutujiksi.

Se on ollu ehkä just ahdistavaa että, sitten kun mun ongelmat on havaittu ja mä olen jo saanut mahdollisuuden siihen kuntoutumiseen, niin sitten mulle on alettu tyrkyttää sitä ihan joka suunnasta. (...) Tää kuntoutuminen on mun yksityiselämää, ja mä en haluu sekottaa sitä koulussa käymiseen tai mihinkään muuhun sellaseen. Mun mielest se ei oo mun yksityisyydenkään kannalta niin kivaa.

(Lukiolainen, saa kuntoutusrahaa.)

Jos ammatillinen kuntoutus ei kohtaa sille ladattuja odotuksia, ei nuoren sisäinen potentiaali pääse nousemaan esiin. Erään nuoren mukaan hänellä on ”paljon potentiaali mutta se on niin syvällä piilossa jossain että mä en itekään tiedä mitenkä sitä ottaa käyttöön” (ammattikoululainen[B], kuntoutusraha päättynyt). Nuori ei usko koskaan työllistyvänsä, koska kenelläkään työnantajalla ei ole aikaa ”kaivaa potentiaalia esiin”.

Toimintamahdollisuuksien näkökulmasta ei välttämättä riitä, että nuori saa yhden ammatin vaatimat taidot ja pätevyden, koska hän voi kuntoutuksen ja koulutuksen jälkeen kokea opiskelleensa väärää alaa. Tämä voi johtua osin siitä, että ammatinvalinta joudutaan tekemään liian aikaisin ja ”harva siluokkalainen tietää et mitä oikeesti haluaa tehdä vielä 10 vuoden päästä” (valmentavassa koulutuksessa, saa kuntoutusrahaa).

Mä en tiedä yhtään, mitä mä haluaisin tehdä työkseni ja mitä mä haluaisin opiskella. Sekin on täysin tyhjä. Kepin kanssa mennään koittelee jättä ja kattoo mikä kestää. (...) Se, et juuttuu johonkin huonoon työpaikkaan. (...) Katkeroituu loppuelämäkseen, pysyy paikallaan. (...) Että ei usko itseensä että, haluais pois sieltä. Ku luulee että tää on parasta mitä ansaitsee. Vähättelee itseensä.

(Työtön, kuntoutusraha päättynyt.)

Ammatinvalinta voi tuntua pelottavalta, jos vaihtoehtoja ei ole näkyvissä. Lisäksi voi osoittautua, ettei nuoren valitsema ammatti ole hänelle lopulta sopiva. Työ voi tuntua yksitoikkoiselta ja ei-motivoivalta tai liian vaativalta. Työ voi edellyttää nuoren mielestä liian paljon keskittymiskykyä

tai olla liian stressaavaa, nopeatempoista ja henkisesti uuvuttavaa. On tärkeää, että nuoret saavat tehdä työhön liittyviä valintoja sekä vahvistaa työtä tekemällä itsetuntoaan ja toimintamahdollisuuksiaan (Sen 2000, 20).

Johtopäätökset ja keskustelu

Olen tässä artikkelissa tarkastellut Senin (1999; 2010) toimintamahdollisuuksien teoriaa soveltaen nuoren kuntoutusrahaa saavien näkökulmasta heidän osallisuutensa mahdollisuuksia ja esteitä. Olen tuottanut tietoa siitä, miten toimintamahdollisuudet muotoutuvat tai estyvät, kun nuoret kohtaavat mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöitä, ja miten niihin voi vaikuttaa nuoren kuntoutusrahan kaltaisella ehdollisella tulonsiirrolla. Toimintamahdollisuuksien näkökulmasta osallisuuden kannalta ei ole tärkeää vain se, että yksilöllä on osansa yhteiskunnassa tai että hän on osa yhteiskuntaa – vaan myös se, että hän voi valita oman osansa.

Senin (1999; 2010) mallin mukaisesti olen kiinnittänyt huomiota *resurssien* ja niillä saavutettujen lopputulosten eli niin sanottujen *toimintojen* lisäksi *toimintamahdollisuuksiin*. Nuoren kuntoutusrahan elementit – ammatillinen kuntoutus, tulonsiirto ja ehdollisuus – tarjoavat resursseja ja mahdollistavat erilaisia toimintoja mutta olennaisesti myös lisäävät toimintamahdollisuuksia. Esimerkiksi *ammattillisen kuntoutuksen* tarjoamat resurssit, erilaiset opitut tiedot ja taidot, auttavat nuorta hankkimaan työn (toiminto), mutta ne myös lisäävät mahdollisuuksia tehdä työhön liittyviä valintoja (toimintamahdollisuudet). Kuntoutusraha *tulonsiirtona* on resurssi, joka mahdollistaa erilaisia välttämättömiä (lääkkeiden osto, koulumatkat) sekä sosiaalisia (elokuviissa käynti kavereiden kanssa) ja harrastuksiin liittyviä toimintoja. Tulonsiirto luo myös toimintamahdollisuuksia – vapauden tehdä itsenäisiä kulutus päätöksiä. Kuntoutusrahan saamisen *ehtona* on ammatilliseen kuntoutukseen osallistuminen. Tämä varmistaa sen, että nuoret hyötyvät ammatillisesta kuntoutuksesta ja saavat käännettyä sen tarjoamat resurssit toimintamahdollisuuksiksi.

Nuoren kuntoutusraha voi myös estää osallisuuden muodostumista. Suurin ongelma kokonaisuuden kannalta on se, ettei ammatillinen kuntoutus usein vastaa nuorten tarpeisiin. Osalle nuorista tarjotaan monenlaista tukea, kuten henkilökoh-

taista opetusta, rentoutumisharjoituksia ja yhteistä vapaa-ajan toimintaa. Toinen osa nuorista joutuu pärjäämään itsenäisesti. Vaikka nuorilla on oikeus tarvittaessa erityiseen tukeen ja mukautettuihin suoritustapoihin (ks. Opetushallitus 2018), vaikuttaa siltä, että paljon on kiinni koulujen kulttuurista ja yksittäisten opettajien ammattitaidosta, kiinnostuksesta ja persoonasta. Myös se, miten paljon vaatimuksista joustetaan ja kuinka paljon annetaan yksilöllisiä suoritusvaihtoehtoja opetuksessa, voivat riippua yksittäisistä opettajista. Tämä vaikuttaa siihen, täyttyvätkö kuntoutusrahan saamisen ehdot vai eivät. Tämä asettaa nuoret eriarvoisiin asemiin, koska he eivät voi tietää oppilaitosta valitessaan, millaista ammatillista kuntoutusta he tulevat saamaan. Myös nuoren kuntoutusrahan tulonsiirtona liittyy eriarvoistavia elementtejä. Nuorilla, jotka eivät enää asu vanhempiensa luona vaan yksin tai avopuolison kanssa tai joilla kuluu paljon rahaa koulumatkoihin, rahaa voi jäädä käytettäväksi vähemmän kuin muilla. Lisäksi kuntoutusrahan loppuminen ja siitä seuraava tulotason putoaminen on ongelma esimerkiksi niille, jotka eivät suoraan työllisty opiskelemälleen alalle vaan jatkavat opintoja uudessa koulussa.

Se, että kuntoutusjärjestelmä on Suomessa pirstaleinen (Miettinen ym. 2011), näkyy myös nuoren kuntoutusrahan tapauksessa. Nuoren kuntoutusraha jakautuu kahden järjestelmän piiriin: tulonsiirron maksaa Kela, ja ammatillinen kuntoutus toteutetaan yleensä oppilaitoksissa. Kah-tiajaosta seuraa haasteita kokonaisvaltaisen kuntoutuksen ja osallisuuden muodostumisen näkökulmasta. Tulonsiirron optimoinnista kuntoutukseen kannustavaksi ei ole hyötyä, jos ammatillinen kuntoutus ei vastaa nuoren tarpeisiin. Toisaalta ammatillisesta kuntoutuksesta ei ole apua, jos nuoren saama tulonsiirto on liian pieni tai hän ei osaa käyttää rahaa järkevästi. Tällöin rahanpuute vaikeuttaa kuntoutumista. Nuoren kuntoutusrahaa ja siihen liittyvää ammatillista kuntoutusta tulisi koordinoida kokonaisuutena. Esimerkiksi opettajat tarvitsevat tietoa ja ohjeita kuntoutuksen liittyen. Ammatillisen kuntoutuksen kokonaisuuden hallinta voisi tapahtua nuoren arkisessa ympäristössä – esimerkiksi koulussa (ks. European Commission 2014, 26). Koulu voisi ottaa vastuulle myös rahan jakamiseen liittyviä tehtäviä, esimerkiksi ehtojen täyttymisen seuraamisen.

Kuntoutuksen kokonaisuuden hallinnassa voisi auttaa myös se, että henkilökohtaista opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelmaa (KHOPS) hyö-

dynnettäisiin laajemmin kouluissa. Tällä hetkellä henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelma tehdään usein vain Kelan hakemusta varten. Suuri osa haastattelemistani nuorista oli unohtanut, mitä heidän suunnitelmansa piti sisällään – tai jopa sen, että he olivat tehneet suunnitelman. Kunnan edustajat, jotka osallistuvat kuntoutusrahakemuksen tekemiseen, voivat olla koulujen henkilökuntaa (Kela 2018, 60), mutta yleensä näin ei ole. Sen sijaan hakemus ja suunnitelma tehdään usein esimerkiksi terveydenhuollossa. Jos KHOPS-suunnitelma tehtäisiin useammin koulussa, sitä voitaisiin hyödyntää paremmin ammatillisen kuntoutuksen tukena. Sen toteutumista voitaisiin seurata ja sitä voitaisiin päivittää kuntoutumisen edetessä. Koulussa tehtäviä suunnitelmia (HOPS ja HOIJKS) voidaan liittää Kelalle tehtävään hakemukseen. Useat eri suunnitelmat kuitenkin hajanaistavat ammatillisen kuntoutuksen kokonaisuutta.

Ammatillisen kuntoutuksen menetelmiä voisi kehittää, koska monille nuorille sopisi paremmin taitojen osoittaminen käytännössä kirjallisten suoritusten sijaan. Sen lisäksi, että nuorille opetetaan ammattiin liittyviä taitoja ja tietoja, heille voisi opettaa rahankäyttö- ja kotitaloustaitoja. Rahasta ei ole hyötyä, jos sitä ei osaa käyttää. Silti ilman rahaa ei voi oppia käyttämään sitä vastuullisesti. Tämän hetken ongelma on se, että tulonsiirroista vain eläke takaa nuoren kuntoutusrahan loppumisen jälkeen saman tulotason (ks. Hiilamo ym. 2017, 78), mikä voi aiheuttaa vääränlaisen kannustimen. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan tulonsiirto luo tärkeitä toimintamahdollisuuksia nuorten tilanteessa. Taloudenpitotaitojen opettaminen kantaisi myös kuntoutusrahan päättymisen jälkeen ja mahdollistaisi osallisuutta sekä resurssien kääntämistä toimintamahdollisuuksiksi pitkällä aikavälillä.

Tulevassa tutkimuksessa tulisi yhä laajemmin selvittää syitä sille, miksei nuoren kuntoutusraha johdata nuoria työelämään. Ammatillisen kuntoutumisen esteet eivät välttämättä liity yksilön ominaisuuksiin tai kykyihin vaan ympäristöön (Robeyns 2003). Voi olla, ettei nuoren kannustaminen laadukkaaseen ammatilliseen kuntoutukseen riitä, jos esimerkiksi palkkaamisesta päätettäessä työnantajien kulttuuriset ennakkoluulot kuntoutujien työkyvystä estävät työllistymisen. Toisaalta lääkinnällisen kuntoutuksen puute voi vaikeuttaa ammatillista kuntoutumista, jos nuoren psykisiä ongelmia ei hoideta terveydenhuollossa ei-

kä Kelan kustantamassa yksilöpsykoterapiassa samaan aikaan kun nuori saa kuntoutusrahaa.

Nuorten kuntoutujien osattomuus on moniulotteista ja dynaamista (ks. Byrne 2005, 63). Osattomuuden ulottuvuudet kietoutuvat yhteen ja muodostavat negatiivisia kierteitä. Esimerkiksi köyhyys ja työttömyys aiheuttavat noidankehän (Gallie ym. 2003), jota mielenterveysongelmat pahentavat (Huurre ym. 2005). Nuoren kuntoutusraha voi katkaista tämän negatiivisen kierteen, koska se parantaa välittömästi nuoren taloudellista tilannetta tarjoamalla tulonsiirron sekä pitkäällä ai-

kävällillä tukee työllistymisen mahdollisuuksia ammatillisen kuntoutuksen kautta. Nuorten kuntoutujien osattomuus ei ole kuitenkaan vain taloudellinen ongelma. Se ei ole vain köyhyyttä tai työttömyyttä, vaan voi olla myös yksinäisyyttä, kohdattuja ennakkoluuloja tai vaikutusmahdollisuuksien puutetta. Yksilön näkökulmasta osallisuuden ja osattomuuden taloudelliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuudet kietoutuvat yhteen. Kokonaisvaltaisen kuntoutuksen ja moniulotteisen osallisuuden esteitä ja mahdollisuuksia tulee tutkia nuorten näkökulmasta laajasti.

Saapunut 21.12.2018
Hyväksytty 4.4.2019

KIRJALLISUUS

- Aromaa, Esa & Tolvanen, Asko & Wahlbeck Kristian (2011) Predictors of stigmatizing attitudes towards people with mental disorders in a general population in Finland. *Nordic Journal of Psychiatry* 65 (2), 125–132.
- Bastagli, Francesca (2009) From Social Safety Net to Social Policy? The Role of Conditional Cash Transfers in Welfare State Development in Latin America. Brasilia: International Policy Centre for Inclusive Growth.
- Byrne, David (2005) *Social Exclusion*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- Davidson, Larry & Ridgway, Priscilla & Wieland, Melissa & O'Connell, Maria (2009) A capabilities approach to mental health transformation. A conceptual framework for the recovery era. *Canadian Journal of Community Mental Health* 28 (2), 35–46.
- Drebing, Charles E. & Van Ormer, E. Alice & Krebs, Christopher & Rosenheck, Robert & Rounsaville, Bruce & Herz, Lawrence & Penk, Walter (2005) The impact of enhanced incentives on vocational rehabilitation outcomes for dually diagnosed veterans. *Journal of Applied Behavior Analysis* 38 (3), 359–372.
- Egdell, Valerie & Graham, Helen (2017) A Capability Approach to Unemployed Young People's Voice and Agency in the Development and Implementation of Employment Activation Policies. *Social Policy and Administration* 51 (7), 1191–1209.
- European Commission (2014) Study on Conditional Cash Transfers and Their Impact on Children. ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12639&langId=en (luettu 17.10.2018)
- Fraser, Nancy (1995) From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a 'post-socialist' age. *New Left Review* 212: 68–149.
- Gallie, Duncan & Paugam, Serge & Jacobs, Sheila (2003) Unemployment, poverty and social isolation. Is there a vicious circle of social exclusion? *European Societies* 5 (1), 1–32.
- HE 87/1998 (1998) Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaisten henkilöiden työllistymisen ja koulutuksen edistämiseksi. Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1998/19980087> (luettu 17.10.2018)
- Hiilamo, Heikki & Määttä, Anne & Koskenvuo, Karoliina & Pyykkönen, Jussi & Räsänen, Tapio & Aaltonen, Sanna (2017) Nuorten osallisuuden edistäminen. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Hopper, Kim (2007) Rethinking social recovery in schizophrenia. What a capabilities approach might offer. *Social Science and Medicine* 65 (5), 868–879.
- Huurre, Taina (2007) Nuoruusiän hyvinvoinnin erot vaikuttavat aikuisikään saakka. *Kansanterveys* 2007 (1): 14–15.
- Huurre, Taina & Rahkonen, Ossi & Komulainen, Erkki & Aro, Hillevi (2005) Socioeconomic status as a cause and consequence of psychosomatic symptoms from adolescence to adulthood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 40 (7), 580–587.
- Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schnaider, Taina & Valtari, Salla, & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Julkunen, Ilse (2001) Coping and mental well-being among unemployed youth - A Northern European perspective. *Journal of Youth Studies* 4 (3), 261–278.
- Kataja, Kati & Ristikari, Tiina & Paananen, Reija & Heino, Tarja & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (1), 38–54.

- Kela (2017) Kelan kuntoutustilasto 2017. https://helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234527/Kelan_kuntoutustilasto.pdf?sequence=1&isAllowed=y (luettu 24.11.2018)
- Kela (2018) Kelan etuusohje – kuntoutusraha. <https://www.kela.fi/documents/10192/3240966/Kuntoutusraha.pdf> (luettu 24.11.2018)
- Koskenvuo, Karoliina & Hytti, Helka & Autti-Rämö, Ilona (2010) Alle 25-vuotiaiden nuorten työkyvyttömyys- ja kuntoutusetuuskien käyttö ajalla 1995–2008. *Kuntoutus* 2010 (2), 34–43.
- Koskenvuo, Karoliina & Hytti, Helka & Autti-Rämö, Ilona (2011) Seurantatutkimus nuorten kuntoutusrahasta ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisestä. *Kuntoutus* 2011 (3), 22–30.
- Marteau, Theresa. M & Ashcroft, Richard E. & Oliver, Adam (2009) Using financial incentives to achieve healthy behaviour. *BMJ* 2009: 983–985.
- Miettinen, Sari & Ashorn, Ulla & Lehto, Juhani (2011) Monta erityistä vai yksi kokonainen kuntoutuspoliittikka? *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (3), 264–277.
- Mäntyneva, Päivi & Hiilamo, Heikki (2018) Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. *Etnografinen tutkimus kolmella kuntoututtavan työtoiminnan kentällä. Yhteiskuntapolitiikka* 83 (1), 18–28.
- OECD (2010) *Sickness, Disability and Work. Breaking the Barriers. A Synthesis of Findings across OECD Countries.* OECD.
- Opetushallitus (2018) Erityinen tuki ammatillisessa koulutuksessa. <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/4637898> (luettu 2.12.2018).
- Peacock, Mark (2017) An embarrassment of riches and a surplus of shame. Amartya Sen on poverty and deprivation. *Poverty and Public Policy* 9 (4), 444–464.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 ikävuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos & Nuorisotutkimusverkosto.
- Robeyns, Ingrid (2003) Is Nancy Fraser's critique of theories of distributive justice justified? *Constellations* 10 (4), 538–553.
- Sen, Amartya (1999) *Development as Freedom.* Oxford: Oxford University Press.
- Sen, Amartya (2000) Social exclusion. Concept, application, and scrutiny. Asian Development Bank.
- Sen, Amartya (2010) *The Idea of Justice.* London: Penguin Books.
- Stenlund, Mari (2017) The freedom of belief and opinion of people with psychosis: The viewpoint of the capabilities approach. *International Journal of Mental Health*, 46 (1), 18–37.
- Van Aerschot, Lina & Häikiö, Liisa & Snellman, Karita & Kallinen, Yrjö (2016) Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 540–550.
- Vastamäki, Jaana & Paul, Karsten I. & Moser, Klaus (2011) Sense of coherence predicts employment outcomes after job loss. *Journal of Employment Counseling* 48 (3), 100–104.
- Walker, Melanie (2006) Towards a capability-based theory of social justice for education policy-making. *Journal of Education Policy* 21 (2), 163–185.
- Zimmermann, Bénédicte (2006) Pragmatism and the capability approach. Challenges in social theory and empirical research. *European Journal of Social Theory* 9 (4), 467–484.

ENGLISH SUMMARY

Jarkko Salminen: Rehabilitation allowance for young persons: enabling inclusion (Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina)

This study set out to investigate whether the rehabilitation allowance for young persons, a benefit provided by the Social Insurance Institution of Finland (Kela), facilitates or hinders the inclusion of young people with mental and behavioural disorders. The data consisted of interviews with 21 young people who were currently receiving or who had earlier received the allowance.

The allowance promotes inclusion by improving young people's financial situation and their prospects for employment. Eligibility for the allowance requires that the individual participates in vocational rehabilitation. Receipt of the allowance helps to reduce the young person's stress and provides financial independence. Vocational rehabilitation provides an opportunity to develop and demonstrate skills, and opens up vocational options for the future. For the young individual, inclusion means having the capability to achieve financial independence and to choose between occupations, for instance.

There are also obstacles to inclusion which create inequalities among young people. Whether or not vocational rehabilitation meets the needs of young people depends on the skills and interests of individual teachers and counsellors. Moreover, those who no longer live with their parents and who have to pay their own living costs may find the allowance inadequate. In addition, if the young person does not find employment immediately after the allowance ends, the sudden decline in income may trigger the return of mental health problems.

The results suggest that vocational rehabilitation is in need of development. For example, teachers and counsellors need more information and clearer guidelines and standards in order to assume a stronger role. Teaching financial skills to young people in vocational rehabilitation could help them deal with financial hardships and support inclusion in the long run.

Keywords: inclusion, capabilities, vocational rehabilitation, mental and behavioural disorders, unemployment, poverty.